

КРУШКІН Є.Д., д-р екон. наук
НІЦЕНКО В.С., канд. екон. наук
Одеський державний аграрний університет

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

У статті розглянуто основні проблеми, визначено основні пріоритети, завдання розвитку сільських територій. Запропоновано створення спеціалізованого «Фонду короткострокового кредитування виконаних робіт (послуг) і заробітної плати» та механізм реалізації його формування та використання для цілей розвитку сільських територій. Сформовано і обґрунтовано основні напрямки розвитку сільських територій.

Ключові слова: сільські території, проблеми розвитку, аграрне страхування, кредитування, фінансування, зайнятість.

Постановка проблеми. Для сталого розвитку агропромислового комплексу (АПК) (сільських територій) особливу увагу необхідно приділити подоланню соціального занепаду села і забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку сільських територій. При цьому одночасно повинні вирішуватися дві групи завдань: перша – прискорення вирішення гостро актуальних соціальних проблем аграрного сектору економіки як середовища життєдіяльності третины громадян України; друга – формування виробничої і соціальної сфер сільських територій на основі багатофункціональної моделі розвитку, яка притаманна постіндустріальним країнам.

З цього приводу А. Руснак зазначає, що важливе значення має формування та реалізація цілеспрямованої політики розвитку сільських територій. Механізм державного регулювання функціонування і розвитку сільських територій доцільно розглядати як сукупність видів та способів дій суб'єкта регулювання, які ґрунтуються на базових принципах та реалізації функцій, забезпечуючи з використанням певних форм, методів та способів досягнення визначеної мети та розв'язання протиріч. Соціально-економічні функції держави визначають напрями її діяльності, завдання та цілі, а механізм державного регулювання забезпечує способи їх реалізації [4].

Тому важливим завданням сьогодення є розробка і запровадження основних напрямів та механізму сталого розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням соціально-економічного розвитку сільських територій присвячені праці вітчизняних науковців-аграрників: В. Андрійчука, О. Бородіна, Ю. Губені, С. Кваші, О. Крапивко, О. Могильного, О. Павлова, А. Руснака, П. Саблука та інші. Відповідні питання розкриті в їхніх працях.

Крім наукового доробку у вирішенні нагальних проблем на селі, вагоме значення приділяється й нормативно-правовому забезпеченню розвитку сільських територій.

Так, в Україні на різних етапах розроблялися й приймалися концепції, програми розвитку сільських територій, серед яких: Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року», направлена на забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, гарантування продовольчої безпеки країни, збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності [2]; Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року» від 3 лютого 2010 р. № 121-р (втратила чинність), яка направлена на забезпечення сталого розвитку сільських територій, підвищення рівня життя сільського населення, охорону навколишнього природного середовища, збереження природних, трудових і виробничих ресурсів, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва [3]; програми регіонального розвитку сільських територій країни, що розробляються і приймаються відповідними обласними радами із залученням науковців. Так, наприклад, на Сумщині розробили довгострокову Програму розвитку сільських територій області. Документ створювався робочою групою Сумської обласної ради та вченими Сумського національного аграрного університету протягом декількох місяців і тепер має стати базовим для розвитку сільських територій усього регіону. Сумщина стала однією з перших областей, де запроцуює подібна програма [1].

Метою дослідження є виділення соціально-економічних та інфраструктурних проблем розвитку сільських територій, на їх основі формування основних напрямків та механізму реалізації розвитку сільських територій.

Результати досліджень та їх обговорення. Традиційне село завжди було багатофункціональним, тільки в дещо іншому значенні, ніж сьогодні. Колишня багатофункціональність полягала в тому, що крім виробництва сільськогосподарських продуктів, його жителі виготовляли значну частину засобів виробництва (господарський інструмент, корми, будівельні матеріали та ін.), самі забезпечували потрібними їм засобами споживання, а також виробничими і побутовими послугами. Така багатофункціональність, насамперед, була зосереджена навколо сільськогосподарських підприємств і виходила з характеру селянського господарства. Традиційний селянин змушений був бути, в силу обставин, багатофункціональним.

Сучасний багатофункціональний розвиток полягає у впровадженні в сільський простір нових функцій, не пов'язаних із сільським господарством. Головною метою багатофункціонального розвитку сільських територій є незмінне поліпшення умов життя, праці та відпочинку селянських родин, надання несільськогосподарських послуг (сільський або екологічний туризм). Рушійною силою такого розвитку може бути модернізація або формування нової суспільно-економічної інфраструктури на селі, яка буде сприяти розвитку несільськогосподарської діяльності на сільських територіях за одночасного розширення зайнятості місцевого населення. Акцентування традиційним селом нових, неаграрних функцій, сприятиме зниженню безробіття, а також розвитку підприємництва, яке є однією з умов виробничо-економічного зростання.

Практика свідчить, що багатофункціональний розвиток сільських територій в розвинених країнах був результатом дії багатьох структур, особливо якщо цей процес стосувався слаборозвинених регіонів, регіонів з високим рівнем безробіття чи незадовільною інфраструктурою.

Створенням нових робочих місць, нових джерел доходів сільського населення, розвитком підприємництва (тобто господарською активізацією сільських територій) займаються спеціалізовані урядові агентства за підтримки бюджетного фінансування. Свої пропозиції також висловлюють суспільні структури, приватні організації, які співпрацюють з місцевими адміністраціями.

В Україні і в країнах Європейського Союзу (ЄС) можна виділити сільські райони, що розвиваються динамічно і швидко, де населення, яке проживає, отримує доходи вищі, ніж у середньому по країні. Проте частка таких територій в державному масштабі незначна. Більшість сільських територій складають райони господарської стагнації, або так звані «райони неперспективні», які розглядалися владними органами як непотрібні через їх територіальне розташування, тоді як економічний розвиток міст відбувався швидкими темпами.

Необхідно відзначити, що політика країн ЄС спрямована на збереження територіальних одиниць, що сприяє їх розвитку, залучає різноманітні структурні фонди, програми, про що свідчать високі життєві стандарти сільського населення та його побутові умови.

Концентрація робочих місць несільськогосподарського виробництва в містах сприяла розвитку маятникових міграційних процесів. У містах відзначається житлова криза, збільшуються витрати на будівництво нової інфраструктури.

Реалізація концепції багатофункціонального розвитку сільських територій повинна стати предметом розгляду урядових структур і відповіддю на існуючі труднощі, а також на затяжну кризову ситуацію в українському селі.

Завданнями місцевих органів влади та центральних державних органів, на сучасному етапі розвитку суспільства, на нашу думку, є створення сприятливих умов для розвитку різних форм малого і середнього підприємництва, в інтересах істотного розвитку сільських територій.

Стратегічним завданням аграрної політики держави в економічній сфері, передусім, є формування ефективного конкурентоспроможного агропромислового виробництва, яке зможе забезпечувати продовольчу безпеку країни та нарощування експорту окремих видів сільськогосподарської продукції та продовольства. Основою для підвищення ефективності виробництва в АПК та доходів сільського господарства є зростання технологічного рівня аграрного виробництва, впровадження ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій, підтримка відповідних досліджень і введення системи консультування в сільському господарстві.

Безпосередньо в сільському господарстві для призупинення спаду виробництва необхідно:

- здійснити фінансове оздоровлення, в тому числі за рахунок реструктуризації заборгованості сільськогосподарських товаровиробників бюджетам усіх рівнів, державних позабюджетних фондів, постачальникам паливно-енергетичних ресурсів;

- прискорити розробку і впровадження нових механізмів господарювання, які забезпечували б прискорену адаптацію підприємств, що функціонують на сільських територіях, до ринкових умов, а також економічні умови для оптимізації цінових співвідношень між продукцією сільського господарства та інших галузей економіки країни;

- створити державні резервні продовольчі фонди, в першу чергу зерна, і організувати державне регулювання їх ринків;
- організувати спеціалізовану фінансову систему обслуговування товаровиробників АПК, в тому числі, систему короткострокового кредитування діяльності підприємств;
- забезпечити мобілізацію державних кредитних ресурсів і створити відповідні умови для залучення приватних інвестицій у виробництво сільськогосподарської техніки. Створити умови для широкого використання лізингу необхідної підприємствам техніки на сприятливих умовах;
- відновити, з урахуванням ринкових відносин, систему страхування в сільському господарстві;
- розробити заходи щодо відновлення структур, які могли б передавати сільськогосподарську техніку на договірних умовах підприємствам для використання.

На сучасному етапі основне завдання державної аграрної політики в Україні полягає в забезпеченні наукових та інноваційних начал призупинення спаду і нарощування обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції сільськогосподарських підприємств. Для вирішення цих завдань необхідно визначити пріоритети в аграрній науці та інноваційній діяльності на найближчу перспективу, зокрема, передбачити перебудову соціально-економічних відносин, розвиток сільських територій, вітчизняного сільськогосподарського машинобудування та технічного сервісу, розширення застосування біотехнологій та енергозбереження.

Серйозні зміни потрібно здійснити на ринку мінеральних добрив і хімічних препаратів. Для цього необхідно ввести гнучке регулювання рівня експортних митних ставок і з урахуванням зміни світових цін зробити внутрішній ринок, як мінімум, рівнопривабливим із зовнішнім.

Основними пріоритетами наукового забезпечення розвитку тваринництва слід вважати:

- поліпшення існуючих і виведення нових вітчизняних порід і типів молочної і м'ясної худоби з генетичним потенціалом, відповідно 8-10 тис кг молока від корови на рік і 1300-1500 г середньодобових приростів;
- прискорене формування галузі спеціалізованого молочного і м'ясного скотарства, зменшення питомої ваги яловичини в структурі м'ясних ресурсів з 70 до 48-50% і відповідне збільшення частки свинини з 20 до 30% і м'яса птиці – з 9 до 15%;
- розробку та впровадження сучасних конкурентоспроможних технологій виробництва тваринницької продукції;
- забезпечення галузі вітчизняними ветеринарними препаратами на рівні не менше 90% від потреби, профілактика особливо небезпечних хвороб.

На державному рівні необхідно підтримувати технологічне переозброєння переробної промисловості. Це забезпечить прискорення розвитку ринкової інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності продукції сільськогосподарських підприємств на внутрішньому ринку. Слід також відновити на новій технологічній основі потужності підприємств тракторного і сільського машинобудування, розвивати довгострокові партнерські відносини з міжнародними корпораціями, які вже освоїли ринок України, укладати з ними стратегічні договори для виробництва запасних частин і перенесення максимальної частини відтворювального процесу в нашу країну.

Успішна діяльність агропромислового комплексу значною мірою залежить від формування і функціонування внутрішнього аграрного ринку та його інфраструктури, створення ефективної маркетингової мережі руху сільськогосподарської продукції від виробника до споживача, яка б забезпечувала паритетність економічних інтересів виробників, переробників і споживачів.

Одночасно з використанням законів ринкової економіки, слід прийняти закони прямої дії: функціональні, що стосуються всіх продуктових ринків – оптових, міських, фірмової торгівлі. Предметні закони, що стосуються конкретних продуктових ринків, – зерна, цукру, молока, м'яса та ін.

Необхідно розробити і здійснювати, на державному і регіональному рівнях, цільові продуктові програми.

Потрібен новий підхід до формування внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції та продовольства. Слід здійснювати моніторинг цін і своєчасно вживати заходів щодо вдосконалення цінових співвідношень, зберігаючи принцип формування ринкової ціни на основі попиту і пропозиції.

Вступ України до СОТ вимагає подальшого вдосконалення інфраструктури аграрного ринку, створення ефективних систем регулювання та інформаційно-аналітичного забезпечення його учасників, удосконалення статистики та прогнозування, а також форм реалізації аграрної продукції, сприяння експортній діяльності товаровиробників і розширення державної підтримки зовнішнього маркетингу, підвищення аграрного та екологічного іміджу України.

Однією з найважливіших складових підвищення ефективності аграрного виробництва є фінансове забезпечення підприємств АПК, включаючи кредитування, податкові відносини, фінансову підтримку сільськогосподарських товаровиробників, страхування. Саме ці фактори, за визнанням міжнародних експертів, на 80% формують ринкове середовище, без яких цивілізований ринок не може існувати.

Пріоритетним з перерахованих складових фінансових проблем є кредитування, що обумовлено специфікою сільськогосподарського виробництва, яке певним чином впливає на кредитні відносини та сутність якого полягає в тривалому циклі виробництва, що припускає потребу в кредитах в певні періоди року, а також залучення кредитних ресурсів на відносно тривалий період.

Кредитне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників важливо формувати на ринкових принципах, але з елементами державного регулювання як цілісну систему кредитування агропромислового виробництва. Вона повинна передбачати наступне:

1. Банківське кредитування – запровадження механізмів стимулювання надання середньо- і довгострокових кредитів комерційними банками та іншими кредитно-фінансовими структурами сільськогосподарським підприємствам з використанням коштів Державного бюджету.

2. Позабанківське кредитування – розширення комерційного кредитування, стимулювання розвитку реалізації сільськогосподарської продукції за форвардними контрактами, використання тендерної форми обслуговування бюджетних кредитів, розробка механізмів мікрокредитування.

3. Введення іпотечного кредитування під заставу землі з реально діючим механізмом її вилучення у разі неповернення кредитів.

4. Кредитну інфраструктуру – формування Аграрного банку і фінансово-промислових груп за участю комерційних банків, створення умов для формування й функціонування гарантійних фінансово-кредитних установ.

5. Створення кредитних кооперативів та кооперативних банків, а також розвиток кредитних спілок на селі.

6. Механізми гарантування повернення кредитів – організація державної реєстрації нерухомості, розвиток оцінювальної та страхової діяльності, заставу майна і, особливо, земельних ділянок, страхування фінансових ризиків комерційних банків і т.д.

Враховуючи специфіку фермерських господарств, об'єктом їх оподаткування повинен бути валовий дохід, але стягувати податок слід тільки з тієї його частини, яку фермер використовує на власне споживання. За такого підходу буде дотримуватись рівність умов оподаткування для всіх форм господарювання. Оскільки фермер сам визначає пропорції розподілу валового доходу, буде створюватися стимул для капіталізації прибутку. У відповідності з цією вимогою доцільно розробляти облік і звітність у фермерських господарствах.

Потребує істотного перегляду відношення до місцевих податків. Не можна спрощено підходити до системи місцевого оподаткування тільки тому, що кошти від нього не надходять до державного бюджету. Вона вже й тепер займає важливе місце в системі місцевого самоврядування, а в перспективі роль і значення місцевих податків будуть зростати. Тому відповідним має бути і ставлення до їх організації.

Страховий захист сільськогосподарського виробництва – важливий елемент системи фінансово-кредитного забезпечення аграрної сфери. Незважаючи на це, страховий ринок в аграрній сфері залишається найменш розвиненим, що обумовлено низкою як об'єктивних, так і суб'єктивних причин. Одна з них, яка стосується не тільки аграрного сектору, – малорозвиненість страхового бізнесу.

Основними критеріями розвитку системи аграрного страхування повинні бути: прозорість і довіра між учасниками страхового ринку, можливість врахування інтересів всіх його учасників – за розробки нових страхових продуктів; добровільність участі в системі страхування, за умови регламентації дій учасників страхового ринку.

Структурно система аграрного страхування має включати наступних учасників:

- сільськогосподарських товаровиробників, які будуть отримувати страхові послуги;
- страхові організації, що надають послуги сільськогосподарським товаровиробникам;
- державні установи, що реалізують політику держави щодо страхового захисту сільськогосподарських товаровиробників;
- допоміжні організації – професійні та громадські об'єднання, експортно-правові структури.

Основною проблемою аграрного страхування на цьому етапі його становлення є відсутність концептуального бачення розвитку цього сегменту ринку. Тому розробка концепції розвитку страхування сільськогосподарських ризиків – першочергове завдання наукових установ. Паралельно з її розробкою повинно здійснюватися вдосконалення відповідних нормативно-

правових актів, які б забезпечували, насамперед, прозорість субсидування страхових премій та реальне відшкодування завданих стихійними лихами збитків.

Специфіка сільськогосподарського виробництва вимагає виваженої державної політики протекціонізму. У більшості країн з ринковою економікою основною метою такої політики є підтримка прибутковості сільськогосподарського виробництва та стабільної економічної ситуації в галузі, забезпечення продовольчої безпеки, належних умов для конкурентоспроможних виробників у міжнародному поділі праці, запобігання негативних процесів міграції та ін. Для цього застосовуються різні підходи і механізми, але переважаючим для більшості країн є бюджетне фінансування, яке дозволяє на більш якісному рівні здійснювати планування фінансових ресурсів, зосереджувати їх на пріоритетних напрямках розвитку агропромислового виробництва для досягнення максимальної ефективності фінансових інвестицій.

Основними принципами розробки та фінансового забезпечення програм мають стати:

- вибір головних напрямів і пріоритетів, розробка науково обґрунтованих і збалансованих програм;
- цілеспрямованість, обумовленість і гарантованість фінансування програм;
- концентрація ресурсів на стратегічних напрямках;
- комплексний підхід до виділення ресурсів у технологічно відповідному періоді і певних обсягах для реалізації показників програми;
- системність механізмів державного фінансового регулювання;
- рівноправний доступ сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності, залучених до виконання програми, до фінансових, кредитних, матеріально-технічних та інших ресурсів.

Одним з найважливіших напрямків підвищення ефективності агропромислового виробництва є вдосконалення економічного механізму АПК. Загальновизнано, що земля, її родючість – один з головних ресурсів, незамінне джерело існування людства, його добробуту і доходів. Ігнорування вартості землі і не введення її в економічний оборот країни призводять до інвестиційної, кредитної та інноваційної непривабливості сільськогосподарського виробництва.

Не менш важливою є розробка аграрною наукою рекомендацій з розвитку на селі виробничих відносин ринкового змісту як основи аграрної політики держави. Такі відносини без земельних відносин не виправдали себе, тому прийшов час зробити їх повноцінними. Без власника засобів виробництва і результатів праці не може бути товарно-грошових відносин – ринкового змісту виробничих відносин. Навпаки, будуть розвиватися необов'язковість, безвідповідальність, неплатежі, бартер та ін.

Серед основних елементів механізму, що впливає на рівень фінансового забезпечення сільського господарства, провідна роль належить ціновому механізму. Саме від рівня цін на сільськогосподарську продукцію, насамперед, залежить можливість підвищення заробітної плати працівників аграрного сектору, ефективного використання банківських кредитів, своєчасної сплати податків і зборів, страхування врожаїв і т.д. Основою формування цін в ринкових умовах виступає співвідношення попиту і пропозиції продукції.

Що стосується вдосконалення управління АПК, то тут зусилля владних структур і наукових працівників повинні бути націлені на:

- формування системи управління сільськими територіями, наближеної до стандартів ЄС;
- розвиток мережі професійних і міжпрофесійних об'єднань з відповідними повноваженнями з метою захисту і збалансування інтересів їх засновників та звільнення органів виконавчої влади від невластивих їм функцій;
- визначення уповноваженого державного органу з питань розвитку сільських територій;
- напрям діяльності органів виконавчої влади на вдосконалення стратегічного аналізу, прогнозування, моніторингу та здійснення контрольних функцій.

Важливим напрямом аграрної політики України є розвиток сільських територій. Проблема відновлення і розвитку сільських територій відповідно до вимог ЄС в науковому і в прикладному аспектах надзвичайно складна. Її вирішення потребує як тривалого часу, так і значних витрат. Одним з найбільш актуальних напрямків вирішення цієї проблеми є формування системи адресного забезпечення розвитку сільських територій через організацію аграрного державного банку даних (інформації) для розробки стратегічних (на 10-15 років) програм.

Висновки та пропозиції. Нині на порядок денний висуваються проблеми докорінної зміни житлової політики, розвитку житлового будівництва, головним чином, за рахунок коштів громадян, іпотечного кредитування та ін.

При цьому важливо зберегти систему забезпечення житлом найменш захищених верств населення, яка повинна фінансуватися з державного та місцевого бюджетів.

Предметом особливої уваги повинні бути стимулювання приватного будівництва на селі, підтримка молодіжного житлового будівництва.

Активна житлова політика, перехід до широкомасштабного житлового будівництва – вагомий чинник оздоровлення економіки, інтенсифікації розвитку внутрішнього ринку, посилення його соціальної спрямованості.

Серед напрямків розвитку сільських територій, що потребують першочергового вирішення, доцільно виділити:

1. Розвиток транспортного обслуговування сільських територій.
2. Поліпшення соціально-економічного стану села.
3. Підвищення рівня зайнятості сільського населення.
4. Працевлаштування молодих фахівців агропромислового комплексу на перше робоче місце.
5. Підвищення зацікавленості молоді працювати на селі.
6. Додаткові джерела й механізм формування фінансових ресурсів для реалізації заходів 1-5-го напрямків розвитку сільських територій (не обумовлені в напрямках 1-5).
7. Підвищення соціально-економічної результативності використання комунальної власності сільських громад.

1. Розвиток мережі транспортного обслуговування сільських територій

Для розвитку сільських територій необхідно в короткі терміни створити мережу доріг, що забезпечують комфортний проїзд до всіх населених пунктів круглий рік. Забезпечити постійні вантажні та пасажирські перевезення необхідними транспортними засобами, які повинні працювати за розкладом, залежно від обсягів потоків вантажів і пасажирів.

Для експлуатації та обслуговування об'єктів дорожньої мережі необхідно:

- 1.1. Законодавчо встановити протяжність доріг:
 - сільських територій;
 - обласних і районних центрів.
- 1.2. Законодавчо встановити, що для експлуатації доріг сільських територій здійснюється обслуговування спеціалізованими дорожніми службами відповідних сільських територій.
- 1.3. Законодавчо встановити, що дорожній збір, включений у вартість паливно-мастильних матеріалів, зібраний на сільській території, повністю передається до фонду експлуатації дорожньої мережі сільської території.
- 1.4. Законодавчо встановити, що дорожній збір, зібраний на території районних і обласних центрів, в містах з населенням більше 75000 жителів, розподіляється між районними, обласними і сільськими територіями, пропорційно питомій вазі доріг відповідної території в загальній протяжності доріг області (району).
- 1.5. Фінансування утримання доріг сільських територій здійснюється за рахунок цільового фонду утримання доріг сільської території, утвореного за рахунок надходжень, зазначених у пунктах 1.1-1.4, і 100% штрафів, зібраних на сільській території за порушення правил дорожнього руху.
- 1.6. Адміністративно-територіальні органи управління (районні, обласні), здійснюють аудиторський контроль цільового використання на сільській території, грошових коштів, переданих до фондів експлуатації доріг сільських територій.
- 1.7. Для вирішення проблем розвитку дорожньої мережі державного значення уряд виділяє фінансові ресурси з бюджету країни.

2. Поліпшення соціально-економічного стану села

Відновити виробничі та соціально-побутові об'єкти сільських територій, що існували раніше: школи, медичні заклади, торгову мережу, клуби, бібліотеки, культурно-розважальні комплекси і т.п.

Забезпечити сільські території надійним транспортним обслуговуванням, електропостачанням, водопостачанням, газопостачанням, сучасним зв'язком, поштовим обслуговуванням і т.д.

Сприяти житловому будівництву, в т.ч. житлового фонду, запрошувати фахівців високої кваліфікації (бакалаврів, спеціалістів і магістрів) для роботи на селі.

Для поліпшення соціально-економічного стану села необхідно здійснити такий комплекс заходів:

2.1. Розпорядженням Уряду або Законом України встановити нормативну рентабельність за видами продукції, що реалізуються, видами виконуваних робіт і послуг для підприємств та організацій аграрної галузі.

Зобов'язати галузеве міністерство видавати на кожний календарний період наказ про рівень нормативної рентабельності за видами продукції, що реалізуються, виконуваних робіт і послуг для підприємств та організацій аграрної галузі.

2.2. Встановити нормативи розподілу чистого прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства (організації), що направляються підприємством (організацією) у власні цільові фонди, наприклад, у такій пропорції:

- на розвиток виробництва – 20%;
- на утримання і розвиток соціальної сфери підприємства – 30% (у тому числі – 10% на будівництво службового житла підприємства та розвиток комунальної сфери підприємства);
- на матеріальне стимулювання (преміювання) персоналу підприємства – 30% (за економічними результатами діяльності підприємства за кожен календарний період (місяць, квартал, рік);
- на виплату доходу на вкладений капітал – 10%;
- резервний фонд – 5%.

Встановити, що у разі отримання підприємством чистого прибутку в сумі, що перевищує розраховану за нормативами суму перевищення, спрямовувати у фонд будівництва службового житла, для залучення фахівців для роботи на селі і надання їм матеріальної допомоги (у т.ч. «підйомні») на облаштування (розподіл суми перевищення між цільовими фондами підприємства проводити за погодженням з трудовим колективом).

2.3. Встановити аудиторський контроль цільового використання коштів цільових фондів і відповідальність посадових осіб за нецільове використання коштів цих фондів.

2.4. Встановити, диференційований по регіонах нормативний рівень рентабельності активів підприємств (організацій), що функціонують на сільських територіях.

3. Підвищення рівня зайнятості сільського населення

Для підвищення рівня зайнятості сільського населення, як відомо, існує два шляхи:

- збільшення кількості робочих місць;
- надання роботи жителям сільської місцевості, які з об'єктивних причин не можуть працювати на підприємствах (стан здоров'я, вік і т.д.) і в організаціях, але можуть виконувати роботу в домашніх умовах, паралельно з веденням домашнього господарства.

Для підвищення рівня зайнятості сільського населення необхідно здійснити такий комплекс заходів:

3.1. Створити виробничі та обслуговуючі кооперативи.

Відновити тваринницькі об'єкти (ферми) через реконструкцію розпайованого майна, сховищ сільгосппродукції, поливних і тепличних господарств і т.д.

Підтримувати малотоварні господарства.

Створити при аграрних університетах навчально-практичні центри, в яких навчати особливостям роботи в ринкових умовах.

Створити структури, що надають консультативні послуги «малотоварним» господарствам.

Підготувати необхідні документи щодо фінансового забезпечення перерахованих структур і прийняти їх на державному рівні.

3.2. Для підвищення рівня зайнятості сільського населення економічно доцільно великим виробникам продукції птиці, кролівництва передавати в домашні господарства сільських територій, на умовах субпідряду, курчат, кроликів та інших дрібних тварин.

Все необхідне для цього обладнання передавати домашнім господарствам в кредит. Великі виробники повинні монтувати на садибах клітини, годівниці, жолоби і т.д., спеціальним транспортом розвозити молодняк і комбікорми. Така домашня ферма не вимагає значного догляду. Вирощений молодняк до товарного стану здавати великому виробнику для подальшої переробки і реалізації.

Пропонована технологія збільшує пропозицію продукції на ринку, знижує витрати виробництва продукції і підвищує зайнятість сільського населення.

3.3. Заборонити, законодавчо, рентабельно працюючим підприємствам (організаціям) скорочення чисельності персоналу.

4. Працевлаштування молодих фахівців агропромислового комплексу на перше робоче місце

4.1. Зобов'язати місцеві органи влади сільських територій:

- здійснювати належний контроль, надання першого робочого місця молодим фахівцям, що навчалися в навчальних закладах країни за направленнями господарств сільських територій;
- молодим фахівцям, що навчалися в навчальних закладах країни на бюджетній основі, видавати направлення на роботу на перше робоче місце.

4.2. На законодавчій основі молодим фахівцям, що закінчили державні аграрні університети країни на контрактній основі, надати пріоритетне право займати вакантні посади в господарствах і організаціях сільських територій.

5. Підвищення зацікавленості молоді у роботі на селі

Для підвищення зацікавленості молоді працювати на селі необхідно законодавчо:

- зобов'язати підприємства (організації) сільських територій надавати молодим фахівцям службове житло (строком на 2-3 роки) на період придбання житла або облаштуваності земельної ділянки й індивідуального будівництва житла;
- зобов'язати місцеві органи влади виділяти молодим фахівцям, що працюють на підприємствах, в організаціях і в господарствах сільських територій, з оформленням права власності, земельні ділянки для індивідуального житлового будівництва;
- укладати з молодими фахівцями договори-зобов'язання їх роботи в сільській місцевості не менш ніж на 10 календарних років;
- установити, що молодий фахівець, що працює на сільській території й уклав строковий договір-зобов'язання для придбання житла або будівництва індивідуального житла, за його заявою. Він одержує пільговий іпотечний кредит (під 2-3% річних, на весь період дії договору іпотеки) строком на 10 років. Розмір кредиту до вартості облаштуваності земельної ділянки й будівництва житла повинен становити не менше 80-85%. Іпотечний кредит видавати молодому фахівцеві на незаставній основі.

5.1. Нерозподілений чистий прибуток підприємств (організацій), що функціонують на сільській території, за підсумками роботи за рік, передавати персоналу цих підприємств пропорційно внеску його в результати роботи цих структур (наприклад, пропорційно відпрацьованому часу в звітному році й отриманої у цьому періоді працівником заробітної плати).

6. Додаткові джерела й механізм формування фінансових ресурсів для реалізації заходів 1-5 напрямків розвитку сільських територій (не обумовлені в напрямках 1-5)

6.1. Для економіки аграрних підприємств останніх років характерно: наявність у балансах підприємств значної кредиторської й дебіторської заборгованості; уповільнене проходження платежів через банківську систему; нестача кредитних фінансових ресурсів, через що їх «дорожнеча».

Недостатнє й несвочасне кредитування розвитку аграрних підприємств.

Ці й інші недоліки в діяльності можна виключити, якщо створити систему короткострокового кредитування основної діяльності цих підприємств – під розрахункові документи в дорозі, за виконані роботи. Створити умови підприємствам для одержання «дешевих» короткострокових кредитів під виконані підприємствами роботи (послуги) і заробітну плату.

Проблему стабілізації економіки підприємств, на нашу думку, можна й потрібно вирішити шляхом створення спеціалізованого «Фонду (при одному або декількох обслуговуючих банках підприємства (організації) сільської території) короткострокового кредитування виконаних робіт (послуг) і заробітної плати» (далі в тексті «Фонд») за участю на паях підприємств у банку, в якому вони обслуговуються, наприклад «Аграрному банку».

Джерелом фінансових ресурсів для формування Фонду можуть бути:

- пайові внески підприємств, які користуються послугами Фонду, – в обсязі резервного фонду;
- доходи Фонду від надання короткострокових кредитів під виконані роботи (послуги) і заробітну плату;
- доходи Фонду по вексельних, факторингових операціях і надання банківських гарантій;
- штрафи за порушення строків повернення кредитів і строків платежу по виконаних підприємствами роботах (послугах);
- зовнішні кредитні ресурси, одержувані банком, що обслуговує Фонд.

Усі перераховані фінансові ресурси реальні.

В Установчому договорі Фонду мають бути зафіксовані джерела формування й поповнення Фонду:

1. Участь на паях підприємств у формуванні Фонду – у розмірі 5 % чистого прибутку, що залишається в розпорядженні підприємств (в обсязі резервного Фонду підприємства, сформованого за рахунок чистого прибутку).

У міру поповнення *Фонду* коштами від його діяльності, сума коштів, вкладених підприємствами за створення *Фонду*, може бути повернута підприємствам (як показують розрахунки по закінченні 2,5 років).

2. Платежі за надання *Фондом* короткострокових кредитів під розрахункові документи в дорозі й заробітну плату строком на один місяць, з розрахунку 6 % річних.

3. Платежі за надання підприємствам гарантій, за вексялями, які випускаються господарством (з розрахунку 5 % річних). Обсяг розрахунків на першому етапі функціонування *Фонду* з використанням векселів можна прийняти в розмірі 15 % вартості робіт (послуг), виконуваних підприємствами протягом фінансового року. У міру стабілізації роботи *Фонду*, обсяги розрахунків з використанням векселів можуть збільшуватися до 50-60 % і більше відсотків, вартості робіт (послуг), виконуваних підприємствами протягом фінансового року.

4. Платежі за надання *Фондом* гарантій і участь *Фонду* у факторингових операціях. Ця плата може бути прийнята в розмірі 3-5 % річних від суми факторингових операцій. На першому етапі функціонування *Фонду*, факторингові операції можуть бути здійснені по 10-20 % сум дебіторської заборгованості підприємств.

5. Штрафи по простроченій дебіторській заборгованості з розрахунку 6 % річних.

За розрахунками може бути прийнято, що 20 % доходів підприємств оплачується із простроченим строком – більше одного місяця. Ця ставка штрафу може бути диференційована, залежно від строків надходження платежів від клієнтури підприємства (за виконані підприємством роботи).

6. Банк, що бере участь у *Фонді* й обслуговує його, може залучити кредитні ресурси з інших банків для поповнення *Фонду*.

Переваги системи короткострокового кредитування діяльності сільськогосподарських підприємств:

1. Участь підприємств у системі короткострокового кредитування.
2. Скорочення сум дебіторської й кредиторської заборгованості.
3. Розширення повноважень банків і держави в контролі над проходженнями платежів за виконані підприємствами роботи (послуги).

4. Підприємства будуть мати можливість одержувати одночасно з наданням платіжних документів в обслуговуючий банк – фінансові кошти.

5. На банківських рахунках підприємства потрібно очікувати збільшення сум обігових коштів.

6. Виключаються випадки несвочасної виплати заробітної плати.

7. Система піддається масштабуванню й може бути застосована для інших областей матеріального виробництва.

8. Функціонування *Фонду* істотно сприяє прискоренню проходження платежів між виробником і споживачем, що буде сприяти розвитку сільських територій.

Доходи від функціонування *Фонду* доцільно направляти на розвиток транспортного обслуговування сільських територій.

Законодавчо зобов'язати підприємства і організації, що функціонують на сільській території, перераховувати 10 % понад нормативний прибуток до фонду розвитку сільських територій.

Встановити щоквартальний податковий контроль відповідності: темпу приросту доходів, податку на прибуток, що розраховується від суми балансового прибутку, у місцевий і центральний бюджет. Суми, виявлені як слідство порушення податкового законодавства, передавати до *Фонду* розвитку сільських територій.

7. Підвищення соціально-економічної результативності використання комунальної власності сільських громад¹

Повноцінна реалізація прав сільських громад щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами комунальної власності, використання їх потенціалу як чинника сільського розвитку потребує вирішення нагальних проблем, серед яких найсуттєвішими є:

- проведення інвентаризації об'єктів комунальної власності, здійснення їх вартісної оцінки та розробка програм підвищення соціальних стандартів сільських населених пунктів з обов'язковим вказуванням графіків здійснюваних робіт, обсягів та джерел фінансування, персональної відповідальності посадових осіб місцевого самоврядування за виконання запланованих заходів та цільове використання коштів;

- координація діяльності та консолідація матеріально-технічних, фінансових, кадрових ресурсів сільських, районних та обласних рад щодо підвищення якості обслуговування об'єктів

¹ Пункт 7 складений проф. Сахацьким М.П. і доц. Запшою Г.М.

спільної власності, які перебувають в управлінні обласних та районних рад, але розташовані на території сільських громад;

- визначення та встановлення меж земельних ділянок державної та комунальної власності, проведення інвентаризації та нормативно-грошової оцінки земель сільських населених пунктів, своєчасне оперативне реагування на зміни в сфері земельних відносин, що дозволить нарощувати джерела грошових надходжень до місцевих бюджетів через використання механізмів оренди та приватизації земель;

- посилення наглядових повноважень та відповідальності місцевих органів самоврядування щодо збереження природно-ресурсного потенціалу сільських територій, що передбачає розробку та впровадження нормативних, організаційних, фінансових важелів та інструментів їх впливу в межах правової компетенції на еколого-економічні процеси, що протікають на селі;

- уточнення існуючих меж сіл, оновлення та розробка генеральних планів їх забудови, що дозволяє комплексно оцінювати природно-економічні умови, проводити технічно-економічне обґрунтування реконструкції та будівництва житлових, господарських, інфраструктурних споруд, покращувати морально-психологічний клімат на селі через урегулювання земельних конфліктів між членами сільських громад.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. На Сумщині запрацює довгострокова Програма розвитку сільських територій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244938335.

2. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова Кабінету міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-п>.

3. Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету міністрів України від 3 лютого 2010 р. № 121-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/121-2010-р>.

4. Руснак А.В. Державне регулювання функціонування і розвитку сільських територій / А.В. Руснак // Вісник Полтавської державної аграрної академії [Серія: «Економічні науки»]. – Випуск 3. Том 2. – 2011. – С. 100-103.

Основные направления и механизм реализации развития сельских территорий

Е.Д. Крушкин, В.С. Нищенко

В статье рассмотрены основные проблемы, определены основные приоритеты, задачи развития сельских территорий. Предложено создание специализированного «Фонда краткосрочного кредитования выполненных работ (услуг) и заработной платы» и механизм реализации его формирования и использования для целей развития сельских территорий. Сформированы и обоснованы основные направления развития сельских территорий.

Ключевые слова: сельские территории, проблемы развития, аграрное страхование, кредитование, финансирование, занятость.

The main directions and mechanism of implementation of rural development

E. Krushkin, V. Nitsenko

In article based the main problems, identified key priorities, objectives of rural development. Proposed the creation of a «specialized «Fund» short-term loans of works (services) and wages» and implementation mechanism of its formation and use for rural development. Formed and validated guidelines for rural development.

Key words: rural areas, development issues, agricultural insurance, loans, financing, employment.